

1. A bűnözés alakulása

A nők aránya mind a bűnelkövetők, mind a sértettek között lényegesen és stabilan eltér népességen belüli arányuktól. A bűncselekmények elkövetői döntő többségükben férfiak, némely bűncselekmény sértettjei ugyanakkor szinte kizárólag a nők közül kerülnek ki.

A bűnözés nyers és tisztított mutatószámai egyértelműen bizonyítják a bűnözés mennyiségi növekedését és súlyosabbá válását az elmúlt két évtizedben (1. táblázat). Míg 1979-ben 125.267, addig 1990-ben már 341.061, 1998-ban pedig 600.621¹ bűncselekmény vált ismertté.

A sajátos magyar korstruktúra – a kriminalitás szempontjából meghatározó jelentőségű korosztályok létszámának és össznépességen belüli arányának változásával – természetesen befolyásolta az adatokat, de a bűnözési intenzitás növekedése csak bizonyos részjelenségek tekintetében magyarázható a népesség korstruktúrájának – Magyarországon egyébként sok gondot okozó – sajátosságával, az egymáshoz viszonylag közeli évjáratok létszámának jelentős, a születésszám ingadozásaira visszavezethető különbségeivel.

1. táblázat A bűncselekmények 10.000 főre jutó száma és a nők által elkövetett bűncselekmények aránya 1979 és 1988 között

	A bűncselekmények 10.000 lakosra jutó száma	A nők által elkövetett bűncselekmények aránya %
1979	117,1	13,5
1980	121,9	13,5
1985	155,6	14,0
1990	328,7	12,3
1995	490,0	10,5
1998	592,6	12,7

¹ Ez a magas szám egy viszonylag csekély súlyú sorozat-bűncselekmény következtében jött létre. A cselekmények átlagos száma minden valószínűség szerint évi 500.000 körül stabilizálódik.

A korstruktúra és a bűnözési intenzitás változásával magyarázható viszont a fiatalkori bűnözés 1990 óta megfigyelhető, jelentős mértékű növekedése. Az 1990 és 1998 közötti időszakban lépték át a büntetőjogilag vétőképés kor alsó határát, majd váltak fokozatosan nagykorúvá az 1974 és 1977 között született nagylétszámú korosztályok tagjai, és ezért nőtt előbb a fiatalkorú, majd az ún. fiatal felnőttkorú bűnelkövetők és elítéltek száma.

A nők népességben belüli aránya valamivel több mint 50%, míg a bűnelkövetők között alig lépi túl a 10%-ot.

Az arányokat természetesen befolyásolhatja az a körülmény, hogy a bűnelkövetők és a teljes populáció kormegoszlása nem azonos. A kriminalitási gyakoriság azonban a büntetőjogilag vétőképés kor alsó határának átlépése után meredeken emelkedik, maximumát az ún. fiatal felnőtt életkorban éri el, majd jelentősen csökken. A kriminalitás szempontjából dominánsnak tekinthető korcsoportokban a nőtöbbség még nem jelentkezik. A kriminálstatisztika idősorai az adott évben hatályban lévő (aktuális) büntetőjogi szabályozásnak megfelelő állapotot tükrözik. Mivel az emberi magatartás büntetőjogi megítélése az eljárás során változhat (esetenként változik is), a társadalom végleges értékítéletét az eljárást jogerősen befejező bírósági döntés fogalmazza meg. Elemzésünkben ezért a jogerősen befejezett bírósági eljárásban elítéltek (jogerősen elítéltek) adatait vesszük vizsgálat alá. A büntetőeljárás területenként és cselekményenként változó időtartama következtében az így vizsgált sokaság alanyi oldala nem azonos az adott naptári év bűnözésének alanyi oldalával. (Ez minden bírósági adatokon alapuló elemzésnél így van.)

A társadalmi-gazdasági változások következtében az idősorok tartalma részben megváltozott, ezért vizsgálódásunkat az 1991-1998. Évi adatokra korlátoztuk. A rendszerváltozás évének – 1990 – adatait azért nem használtuk fel, mert azokat az 1989. Évi – hazai szokás szerint – szelektív közkegyelmi rendelkezés torzította.

A büntetőjogi szabályozás figyelembevételével a fiatalkorúak és a felnőttek adatait külön elemeztük, nem mulasztva el természetesen a különbségek vagy hasonlóságok említését sem.

A bűnözéssel kapcsolatban sajátos kutatási terület a viktimológia. Az utóbbi időben ezen belül is megkülönböztetett figyelem nyilvánult meg –

feltételezhetően, de közvetlenül nem bizonyíthatóan politikai szándékoktól motiváltan is – a sértettek bizonyos körei, pl. a gyermekek és nők iránt. A viktimológiai kutatások eredményeinek értelmezéséhez itt csak illusztrációként idézzük az egységes rendőrségi-ügyészségi statisztikai rendszer adatait. Ezek az adatok a női és a férfi sértettek számának bűncselekményenkénti megoszlását mutatják. Az adatokkal – és általában a viktimológiai kutatásokkal – kapcsolatban szükséges megjegyezni, hogy a vizsgálódás konfliktus-bűncselekmények (személy elleni, nemi erkölcs elleni, bizonyos közlekedési vagy személyi kontaktussal járó vagyon elleni bűncselekmények) esetében viszonylag könnyen megoldható (legalábbis a kategorizálás szempontjából). Más, különösen pl. egyes vagyon elleni bűncselekmények esetében azonban már nem ilyen egyértelmű a helyzet. Ha például egy család gépkocsiját vagy televízióját ellopják, a sértett nemcsak az üzemeltető vagy az előfizető, hanem valamennyi, az ellopott tárgyat különböző gyakorisággal használó családtag. A sértettek száma ezért egyrészt magasabb lesz mint az üzemeltetők, előfizetők, a tárgyat az elkövetés előtt vagy közben birtokban tartók száma, másrészt a férfiak – nők arányát a használók (tulajdonosok) nemi hovatartozás szerinti arányai határozzák meg.

Az egységes rendőrségi – ügyészségi statisztikai rendszerben található adatok a szakmai vagy más okból különös érdeklődésre számot tartó, ezért kiemelten kezelt, személy ellen irányuló bűncselekmények sértettek szerinti megoszlására (2. táblázat).

2. táblázat A sértettek száma és megoszlása 1994 – 1998 években a kiemelt* bűncselekményeknél a következő volt:

Év	Sértettek száma összesen 100%	Ebből				Nők	Férfiak		
		a nők		a férfiak				1994 = 100	
		száma	aránya (%)	száma	aránya (%)				
1994	234.529	76.721	33	157.808	67				
1995	335.085	105.071	31	230.014	69	137	146		
1996	310.150	99.976	32	210.174	68	130	133		
1997	325.977	110.841	34	215.136	66	144	136		
1998	320.871	107.398	33	213.473	67	140	135		
átlagos szám (1994-98)	-	100.001	-	205.321	-	100	-		

*A kiemelt bűncselekmények jegyzékét lásd a Mellékletben.

Az adatokból kétségtelenül megállapítható, hogy a nők sértettek közötti aránya alacsonyabb ugyan népességen belüli arányuknál, de lényegesen magasabb, mint a bűnelkövetők között. Az is látható, hogy az arányok az időszak során lényegesen nem változtak.

A statisztika által nyilvántartott sértettek száma egyébként ebben az öt évben 1.526.612 fő volt, ebből 500.007 nő és 1.026.605 férfi. Az évi átlaghoz viszonyítva az egyes évek adatai a férfiaknál és a nőknél eltértek ugyan, de a különbség nem szembetűnő.

A továbbiakban a jögerősen elítélt nők (fiatalkorú leányok) adatait elemezzük.

2. A fiatalkorúak

Az 1991 – 1998 közötti időszakban összesen 59.212 fiatalkorút ítétek el a bíróságok, közülük 3.910 fő (6,6%) volt leány.

3. táblázat A jogerősen elítélt fiatalkorúak száma és nemek szerinti aránya 1991-1998 között

	Leányok (%)	Fiú (%)	Fiatalkorú elítéltek összesen (fő)
1991	6,9	93,1	6.200
1992	6,6	93,4	6.898
1993	6,4	93,6	6.608
1994	6,0	94,0	7.537
1995	6,2	93,8	8.717
1996	6,4	93,6	7.769
1997	6,9	93,1	7.447
1998	7,4	92,6	8.036

A leányok száma és aránya nyilvánvalóan összefügg a bűnözés szerkezetével. A vagyon elleni bűncselekményeknél tapasztalható alacsony felderítési arány javulása esetén valószínűsíthető a bűnelkövetők és ennek következtében az elítéltek számának emelkedése. Ez érintheti a fiúk és a leányok elkövetők és elítéltek közötti arányát is. A legenyhébb megítélésű és ezért a felderítési arány szempontjából legrosszabb értékeket mutató, kis súlyú vagyon elleni bűncselekmények elkövetői között ugyanis a fiúk és a leányok aránya eltér a súlyosabb bűncselekményeket elkövetők közötti arányuktól. Az adatokból az is megállapítható, hogy a fiatalkori bűnözés adatait alapvetően – magas arányuk következtében – a fiúk adatai határozzák meg. A leányoknál a számításokat, a kor megoszlást vizsgálva – az alacsony esetszám miatt – az időszak összesített adatai alapján végeztük.

4. táblázat A fiatalok elítéltek kormegoszlása- az 1991 – 1998 közötti időszak egészére számítva (%)

Életkor (év)	Elítélt		14 évesek = 100%	
	Leányok	Fiúk	Leányok	Fiúk
14	14,4	12,0	100,0	100,0
15	23,5	21,5	163,0	178,7
16	27,8	28,2	192,7	234,6
17	34,4	38,2	238,7	317,5
Összesen:	100,0	100,0	-	-
N =	3.910	55.302	-	-

A kormegoszlás alapján számított arányok a fiúknál meredekebben emelkednek (4. táblázat). Ez, ha – egyébként nem szokványos módon – a 14 évesek arányát mutató relatív gyakoriságot tekintjük bázisnak és a további évszámokba tartozók arányát ehhez viszonyítjuk, egyértelműen kimutatható.

A születésszám-változás természetesen érinti a korösszetételt, ezért a kép teljességéhez hozzátartozik a gyakorisági mutatók vizsgálata is. Az 5. táblázat az adatokat részletesen tartalmazza, a változás érzékeltetésére az időszak kezdő és záró évének adatait mutatjuk be.

5. táblázat A fiatalok elítéltek 100.000 azonos korú lakosra jutó száma a nemek szerint 1991-ben és 1998-ban (fő)

Életkor (év)	1991		1998	
	Leányok	Fiúk	Leányok	Fiúk
14	76	871	131	1.408
15	103	1.407	227	2.378
16	160	1.691	238	2.978
17	168	2.608	306	3.928
Összesen:	125	1.603	229	2.726
1991 = 100	100	100	183	170

Az adatokból megállapítható, hogy a fiatalok bűnözés növekedését nem csak az elítéltek számának emelkedése, hanem – az egyes korosztályok bűnügyi fertőzöttségét a kormegoszlásnál megbízhatóbban jelző – korspecifikus mutatók is bizonyítják.

A változás kedvezőtlen irányát jelzi, hogy 1991 – 1998 között az elítélt fiatalok 100.000 azonos korú lakosra jutó száma átlagban 884-ről 1.505-re

emelkedett. A fiúknál és a leányoknál a növekedés mértéke eltérő volt: míg a leányok száma 83%-kal, addig a fiúké 70%-kal emelkedett az időszak folyamán.

Külön megvizsgáltuk a bűnözési intenzitás korszpecifikus számainak kiegyenlítetttségét.

6. táblázat Bűnelkövetési intenzitás a fiatalok között a 14 évesekhez és a fiatalok átlagához viszonyítva

Életkor (év)	1991		1998		1991		1998	
	Leányok	Fiúk	Leányok	Fiúk	Leányok	Fiúk	Leányok	Fiúk
	14 éves = 100		14 éves = 100		gyakoriság az átlag%-ában		gyakoriság az átlag%-ában	
14	100	100	100	100	60,8	54,3	57,2	51,6
15	136	162	173	169	82,4	87,8	99,1	87,2
16	211	194	182	212	128,0	105,5	103,9	109,2
17	221	299	234	279	134,4	162,7	133,6	144,1

Megvizsgáltuk a gyakorisági mutatók átlaghoz viszonyított eltéréseit is. Erre azért volt szükség, hogy a kormegoszlás átlagértékekre gyakorolt hatását más oldalról is megvilágíthassuk. Az adatokból (6. táblázat) egyértelműen látható, hogy a szélső értékek különbsége a fiúknál és a leányoknál eltérően alakult. A különbség a leányoknál kisebb, ami – alacsonyabb kriminalitási gyakoriságuk ellenére – a leányok kiegyenlített kormegoszlását bizonyítja. (Hasonló jelenség a felnőttkorúaknál is megfigyelhető.)

A leányok kriminalitásának kedvezőtlen alakulását az egyes korcsoportok adatai egyértelműen bizonyítják. Az 1998. évi gyakoriság – a 16 éves életkorú elítélteket kivéve – a leányoknál minden korcsoportban a fiúkét meghaladó mértékben növekedett.

7. táblázat A korszpecifikus bűnelkövetési gyakoriság változása a leányoknál és a fiúknál (1991. évi gyakoriság = 100,00)

Életkor (év)	Leányok	Fiúk
14	172,4	161,7
15	220,4	169,0
16	148,8	176,1
17	182,1	150,6
Fiatalok összesen:	183,2	170,0

Közismert, hogy a családi állapot (fiataloknál a családi környezet) és a kriminalitási gyakoriság között összefüggés mutatható ki. A fiataloknál azt vizsgáljuk, hogy miképpen alakult a mindkét szülő közös háztartásában, vagy a csak az egyik szülő háztartásában élő, valamint a szülők háztartásában nem élő elítéltek aránya a fiúknál és a leányoknál.

A leányok fiúkéhoz viszonyítottan alacsony esetszámára, illetőleg a leány elítéltek évenkénti alacsony számára tekintettel az adatokat az 1991-1998 időszak egészére összevontan vizsgáljuk.

8. táblázat A bűnelkövetők megoszlása családi háttér szerint (összevont adatok 1991-1998)

	Leányok	Fiúk
Mindkét szülő közös háztartása	45,2	60,6
Csak egyik szülő háztartása	23,3	26,3
Nem szülői háztartás	31,5	13,2
Összesen:	100,0	100,0
N =	3.910	55.302

Az adatokból elsősorban a nem a szülők háztartásában élők arányának rendkívül jelentős különbsége és ezzel összefüggésben a mindkét szülő közös háztartásában élők arányának (a leányok szempontjából hátrányos) különbsége érdemel említést. Az adatok megerősítik azokat a feltételezéseket, melyek szerint a családi környezet – lényegesen alacsonyabb kriminalitási gyakoriságuk ellenére – a leányoknál sokkal nagyobb jelentőségű, mint a fiúknál. (Hasonló jelenség a felnőttkorú elítélteknél is kimutatható.)

Az iskolai végzettség és a kriminalitási gyakoriság közötti összefüggés ugyancsak közismert. A jogerősen elítélt fiatalokra vonatkozó adatok

ezeket az összefüggéseket egyértelműen bizonyítják. Az elítélt fiatalok adatait – a leányok alacsony számára való tekintettel a már ismert módon – ebben az esetben is az 1991-1998 közötti időszakra összevontan vizsgáljuk.

9. táblázat Az 1991 – 1998 között jogerősen elítélt fiatalok iskolai végzettség szerinti megoszlása (% , összevont adat):

Az elítélt iskolai végzettsége	Leányok	Fiúk
Nem járt iskolába	1,0	0,5
1 – 4 osztály	7,7	5,3
5 osztály	10,0	5,8
6 osztály	12,9	11,0
7 osztály	13,6	11,6
8 osztály	47,7	51,3
Középiskolába járt	10,2	14,7
Összesen:	100,0	100,0
N =	3.910	55.302

Az adatokból egyértelműen megállapítható, hogy a jogerősen elítélt fiatalok körén belül a leányok iskolai végzettség szerinti megoszlása előnytelenebb képet mutat a fiúkénál. Hasonló jelenség a jogerősen elítélt felnőttkorúaknál is kimutatható.

Az ismételt büntetőjogi normaszegés a fokozott társadalomra veszélyesség jelzője. Ennek két, kimutatható változata a halmazati bűnelkövetés és a büntetett előélet. A fiatalok elítélteknél a büntetett előéletűek aránya értelemszerűen lényegesen alacsonyabb, mint a felnőtteknél, hiszen mindössze négy életévet átfogó korcsoportról van szó. Az összevont adatokban a fiúk között 89%, a lányok között pedig 80% volt az első ízben elítéltek aránya.

A büntetett előéletűek aránya az időszak során mind a fiúknál, mind a leányoknál emelkedett. 1991-ben a fiúk 18%-a, 1998-ban pedig 26%-a volt visszaeső. Ugyanez az arány a lányok esetében 7%-ról 14%-ra emelkedett.

Az arányok emelkedése mindenképpen figyelemre méltó, még akkor is, ha a büntetett előéletűek arányának növekedése a társadalomra veszélyesség szempontjából többféleképpen is értelmezhető. Felfogható ugyanis úgy, hogy a korábban kiszabott büntetések visszatartó ereje nem volt megfelelő, de úgy is, hogy a bűnözés megmaradt egy viszonylag zárt körön belül, a társadalom jelentősebb része továbbra is intakt. Az évenkénti adatok csak a kormegoszlás figyelembevételével értelmezhetők.

A fiúk és a leányok adataiban mutatkozó eltérés alapvető oka az erőszakos bűncselekményt elkövetők fiúknál megfigyelhető lényegesen magasabb aránya. Az ilyen bűncselekményt elkövetők között a büntetett előéletűek relatív gyakorisága közismerten magas.

A fiatalkori bűnözés szerkezetét vizsgálva a vagyon elleni bűncselekmények egyértelmű dominanciája mutatható ki (10. táblázat). A fiatalkorú elítéltek mintegy 3/4-ét vagyon elleni bűncselekmények elkövetése miatt ítélték el a bíróságok. Ezt követően – arányaiban ettől messze lemaradva – a közrend elleni bűncselekmények és a személy elleni bűncselekmények következnek.

10. táblázat A fiatalkorú bűnözés szerkezete a bűncselekmény típusa szerint (1991-98 összevont adatok,%)

Bűncselekmény	Leányok	Fiúk
Személy elleni	7,2	6,2
Közlekedési	3,2	5,5
A házasság stb. elleni	0,6	1,1
Az államigazgatás stb. elleni	3,7	1,0
Közrend elleni	12,0	9,3
Gazdasági	0,5	0,1
Vagyon elleni	72,9	76,7
Összesen:	100,0	100,0
N =	3.910	55.302*

*A fiúk közül 3 főt honvédelmi kötelezettség elleni bűncselekmény miatt ítélték el.

A vagyon elleni bűncselekmények körén belül a fiúknál magas a rablás miatt elítéltek száma (egy-egy évben a rablás miatt elítéltek közel 1/3-a fiatalkorú volt). A fiatalkori és a felnőttkori bűnözés közötti legfontosabb szerkezeti különbség egyébként az, hogy a felnőttkorúaknál a közlekedési bűncselekmények miatt elítéltek relatív gyakorisága lényegesen magasabb. Ezek számát levonva a felnőttkori és a fiatalkori bűnözésszerkezete már közelebb állna egymáshoz. Ennek alapján megkockáztathatjuk azt a feltételezést, hogy a hagyományos értelemben vett bűnözés szerkezete már a büntetőjogi értelemben vett fiatalkorban kialakul. Az életkor előrehaladtával bizonyos változások bekövetkeznek ugyan, ez azonban elsősorban az erőszakos bűncselekmények egyes kategóriáinak eltérő gyakoriságában mutatkozik meg.

A büntetőjogi jogkövetkezményeket tekintve a fiatalokkal szemben alkalmazott büntetések, intézkedések megoszlása lényegesen eltér a felnőttkorúakétól, annak ellenére, hogy számos vonatkozásban a fiatalkori bűnözés társadalomra veszélyessége nem kisebb. Az eltérés oka a jogszabályi rendelkezésekben és az ehhez igazodóan enyhülést mutató ítélkezési gyakorlatban keresendő.

Az ítélkezési gyakorlat enyhülését mindenekelőtt a végrehajtandó szabadságvesztés alkalmazási arányának feltűnő mértékű csökkenése mutatja (11. táblázat).

11. táblázat A végrehajtandó szabadságvesztésre ítélt fiatalok aránya az elítéltek százalékában nemek szerint, 1991-98 (%)

Év	Leányok	Fiúk
1991	5,9	15,1
1992	7,4	13,3
1993	7,6	12,8
1994	4,6	10,8
1995	3,1	7,2
1996	2,4	6,4
1997	3,3	8,2
1998	3,5	7,0

Az ítélkezési gyakorlat változásainak részletes elemzése nem képezi e tanulmány tárgyát.

3. A felnőttek

A közbíró eljárásban 1991 – 1998 között jogerősen elítélt felnőttek száma összesen 583.081 volt. Ebből a nők száma 55.822, aránya 9,6%. Az adatokat évenként vizsgálva megállapítható, hogy a jogerősen elítélt felnőttkori nők száma és aránya az időszak során emelkedett (12. táblázat).

12. táblázat Közvádas eljárásban elítélt felnőttek nemek szerinti aránya (%)

Év	Nők	Férfiak	A közvádas eljárásban elítélt felnőttek összesen
1991	8,5	91,5	58.165
1992	8,5	91,5	69.314
1993	8,3	91,7	66.760
1994	8,9	91,1	69.781
1995	9,7	90,3	76.071
1996	10,2	89,8	74.653
1997	10,5	89,5	79.813
1998	11,2	88,8	88.524

Miközben az elítélt férfiak száma kevesebb mint felével emelkedett (48%), addig az elítélt nőké megkétszereződött: az 1991. évi elítélt számot 100%-nak tekintve 1998-ban 201% volt. A felnőttkorú népesség és a közvádas eljárásban elítélt felnőttek nemi hovatartozás szerinti megoszlása közötti különbség talán még szembetűnőbb mint a fiatalkorúaknál. Ennek oka a teljes populációra vonatkozóan kimutatható nőtöbblet, mely mint ismeretes, elsősorban az idősebb évjáratokban válik kifejezettebbé, vagyis abban az életkorban, amikor a kriminalitási gyakoriság már erőteljesen csökken.

A nők aránya az elítéltek körében messze elmarad népességen belüli arányuktól: 1991-ben a felnőttkorú elítéltek 8,5%-a, 1998-ban 11,2%-a volt nő.

A kriminálstatisztikai adatok azt is jelzik, hogy nem csak a férfiak és a nők bűnözési gyakorisági mutatója – és ennek következtében az elítéltek közötti aránya – hanem kormegoszlása is különbözik. A kormegoszlás azonban önmagában – mint ismeretes – Magyarországon még nem elegendő a kriminalitásban esetleg bekövetkező változások bemutatására. Az egymáshoz viszonylag közeli évjáratok lélekszámában kimutatható eltérés – miután a bűnözés korszpecifikus jelenség – hatással van a bűnözés mennyiségi adataira és szerkezetére is. A korszpecifikus kriminalitási arányszámok alapján vizsgálva a jelenséget az állapítható meg, hogy az elítélt férfiakéhoz képest a nők kormegoszlása viszonylag kiegyenlítettebb. Ennek lényege abban határozható meg, hogy számottevően alacsonyabb kriminalitásuk ellenére a gyakorisági mutató az életkor előrehaladtával kevésbé csökken, a korgörbe leszálló ága kevésbé meredek, mint a férfiaknál. Ezt a gyakorisági mutatók alapján képzett indexek világosan és egyértelműen bizonyítják (13. táblázat). Az összehasonlítás alapjául a 18 – 19 évesek gyakorisági mutatóját választva és a

további korcsoportok intenzitási mutatóit ehhez viszonyítva, a változás mértékét százalékban kifejezve a férfiak és a nők adatai között lényeges eltérés mutatkozik.

13. táblázat A kriminalitási gyakoriság alakulása korcsoportonként
(18 – 19 évesek = 100):

Korcsoport (év)	1991	
	Férfiak	Nők
20 – 24	97,4	96,5
25 – 29	86,9	89,9
30 – 34	69,3	78,0
35 – 39	52,3	61,9
40 – 44	38,9	47,2
	1998	
20 – 24	92,7	93,7
25 – 29	83,5	94,3
30 – 34	67,0	93,1
35 – 39	59,8	86,5
40 – 44	40,2	58,8

Az adatokból nem csak az állapítható meg, hogy a nők kriminalitási gyakorisága emelkedett, hanem az is, hogy a gyakoriság életkorral együttjáró csökkenése mérséklődött, a korgörbe elnyújtottabbá vált.

A férfiak és a nők kriminalitási gyakorisági különbségének csökkenését mutatja a korszpecifikus kriminalitási arányszámok eltérésének csökkenése (14. táblázat). Ezt úgy vizsgálhatjuk a legegyszerűbben, ha a női kriminalitási mutatót a férfiakéhoz viszonyítva, annak százalékában fejezzük ki. Ez 1991 és 1998 között egyértelműen változott.

14. táblázat A nők egyes korcsoportjainak gyakorisági mutatója az azonos korcsoportba tartozó férfiak gyakorisági mutatójához viszonyítva (%)

Korcsoport (év)	1991	1998
18 – 19	8,5	10,5
20 – 24	8,4	10,6
25 – 29	8,8	11,8
30 – 34	9,5	13,9
35 – 39	10,0	15,1
40 – 44	10,3	15,3
45 – 49	9,6	14,6
50 – 54	10,9	14,6
55 – 59	10,1	12,4
60 – 69	11,0	11,9
70 és idősebb	2,7	10,8

Az adatokból – a mutatók korcsoportonkénti összehasonlításával – egyértelműen levonható az a következtetés, hogy egyrészt a nők kriminalitási gyakorisága valamennyi korcsoportban emelkedett, másrészt megállapítható az a sajnálatos tény is, hogy a női kriminalitás, – ha nem is feltűnő mértékben, – de közeledett a férfi bűnözéshez. Ez társadalmi szempontból már csak azért is hátrányos, mert ugyanezen idő alatt a férfi kriminalitás is emelkedett.

A férfiak és a nők gyakorisági mutatójának alakulására és kormegoszlására vonatkozó adatokat – az erőszakos bűncselekmények már ismert különbségein túl – befolyásolja két olyan bűncselekmény is, melynek büntetőjogi szankcionálásával kapcsolatban megoszlanak ugyan a vélemények, de a többség valószínűleg egyetért annak szükségességével. E két cselekmény a bűnözés hagyományosnak tekintett formáitól eltérő ittas járművezetés alapesete és a tartás elmulasztása. (Az előbbivel kapcsolatban azt kell megemlíteni, hogy annak – egyébként más cselekményekhez hasonlóan – szabálysértési alakzata is van. A szabálysértési és a vétségi eset elválasztásának alapja a véralkoholszint különbsége.) A tartás elmulasztása mint bűncselekmény lényegében egy polgári jogi (családjogi) kötelezettség teljesítésének következetes elmulasztásához fűződő büntetőjogi szankció. Az e cselekmények miatt elítéltek számát az elítéltek teljes számából levonva a nőknél és a férfiaknál eltérő mértékű csökkenést kapunk.

A férfiak között az e bűncselekmények miatt elítéltek száma 11.416 fő (15%), a nőké 306 fő (3%) volt. Az ő levonásuk után természetesen kisebb lesz a két gyakorisági mutató különbsége, még szembetűnőbb azonban, hogy a 18-19 évesek gyakorisági mutatóját tekintve bázisnak, a további korcsoportokban a

férfiak és a nők korszpecifikus gyakoriságának változását jelző index a férfiaknál lényegesen jobban csökken, mint a nőknél. Ebből egyértelműen levonható az a következtetés, hogy a hagyományosnak tekintett bűnözés terén a női korgörbe kiegyenlítettebb.

A családi állapot és a kriminalitási gyakoriság összefüggéseire a fiatalkorú elítélteknél már utaltunk. Az adatok egyértelműen bizonyítják, hogy az összefüggés a felnőttkorúak esetében is kimutatható. A különböző családi állapotú népességek kategóriák eltérő kriminalitási gyakoriságának okaira vonatkozóan számos magyarázat – vagy inkább erre irányuló kísérlet – született, melyeket különböző adatokkal támasztottak alá. A magunk részéről azt az álláspontot látjuk elfogadhatónak, mely szerint nem elsősorban a családi állapot gyakorol hatást a kriminalitásra, hanem a társadalmi beilleszkedésre kevésbé alkalmas személyiség a rendezett családi együttélésre is alkalmatlanabb. Nem okozati összefüggésről van tehát szó, hanem a beilleszkedési képesség (illetve annak hiánya) eltérő gyakoriságú és különböző formájú megnyilvánulásairól.

A családi állapot szerinti megoszlás adatait vizsgálva azt találjuk, hogy a nőtlenek és hajadonok aránya az időszak során emelkedett. Ez nyilvánvalóan egyrészt a népesség korösszetételének változásával, másrészt – elsősorban férfiaknál – az erőszakos bűnözés gyakoribbá válásával függ össze. Nem zárható ki azonban a csökkenő házasságkötési kedv hatása sem. Az özvegyek elítélt nők közötti – férfiaknál mérténél magasabb – aránya egyrészt az elítéltek korstruktúrájával, (a kiegyenlítettebb női korstruktúrával) másrészt a férfiak nagyobb halandóságával állhat összefüggésben. Az elváltak arányának – nőknél egyébként kisebb mértékű – csökkenése egyrészt a korstruktúra változásával, másrészt ugyancsak a házasságkötési szokások megváltozásával látszik magyarázhatónak. Ugyanez vonatkozik a bírósági statisztikában önálló kategóriát képező, jogilag házasnak minősülő, ténylegesen azonban házastársuktól külön élők arányára és ennek változására is. Az e kategóriába tartozók aránya egyébként – hasonlóan az elváltakéhoz – a nőknél magasabb volt, mint a férfiaknál. Mindezek az adatok azt valószínűsítik, hogy megalapozottak azok a feltételezések, melyek szerint a családi állapot jelentősége – legalábbis a kriminalitás szempontjából – a nőknél nagyobb, mint a férfiaknál. A korösszetétel elváltak és házastársuktól különváltan élők arányának csökkenésére és a nőtlenek, hajadonok arányának emelkedésére gyakorolt hatását valószínűsíti, hogy 1991 – 1998 között a 20 – 24 évesek aránya, ha kismértékben is, de a férfiaknál és a nőknél egyaránt emelkedett, az elváltak és különváltan élők szempontjából lényeges korosztályok – a 30-34 évesek, valamint a 35-39 évesek – aránya pedig csökkent (15. táblázat).

15. táblázat A 20-39 évesek aránya az azonos nemű felnőtt elítéltek százalékában, 1991-98

Korcsoport (év)	Év	Férfiak	Nők
20 – 24	1991	22,1	19,1
	1998	24,6	19,6
30 – 34	1991	16,0	16,3
	1998	13,2	14,2
35 – 39	1991	14,3	15,5
	1998	11,4	13,7

Az egyes korcsoportok arányának elítéltek teljes körén belüli esetleges csökkenése – mint ezt már korábban is jeleztük – természetesen nem jelenti egyúttal a gyakorisági mutatók csökkenését is.

Az azonos korcsoportba tartozó, de különböző családi állapotú elítéltek kriminalitási gyakoriságának különbözőségét a számítások egyértelműen bizonyítják (16. táblázat). Terjedelmi okokból el kellett tekintenünk az adatok teljes körének közlésétől. A különbségek bizonyítására ezért csupán a 30 – 34 éves férfiak és nők családi állapot szerinti kategóriáinak eltéréseit mutatjuk be.

16. táblázat Tízezer azonos nemű és életkorú lakosra számított kriminalitási gyakoriság 1998-ban, családi állapot szerint

Családi állapot	Férfiak	Nők	Női kriminalitási gyakoriság a férfi gyakoriság százalékában
Nőtlen, hajadon	453	77	17,0
Házás	233	31	13,3
Elvált	646	89	13,8
Jogilag házas	239	29	12,1

A "házas" és a "jogilag házas" kategóriák megkülönböztetése azért vált szükségessé, mert a teljes populációra nézve nem állt rendelkezésünkre adat a jogilag házasnak minősülő, házastársuktól azonban különváltan élők számára vonatkozóan. Ezért kétféle módon végeztük el a számításokat. A "házas" kategóriánál csak a házas családi állapotú elítéltek számát vettük alapul, a különváltak nélkül. A "jogilag házas" kategória gyakorisági számításainál a házas és a különváltan élő elítéltek számát együttesen vettük figyelembe.

Az adatokból egyébként az is látható, hogy az elváltak gyakorisági mutatója – a házások gyakoriságának százalékában – a férfiaknál 277, a nőknél 287, míg a "jogilag házas" kategóriában a férfiaknál 270, a nőknél 307 volt. Egyértelműen megállapítható tehát, hogy mindkét kategóriában a női mutató értéke a magasabb. Ez megerősíti a családi állapot és a kriminalitási gyakoriság közötti kapcsolat összefüggéseiről már korábban elmondottakat, illetőleg más kutatási eredményeket.

A kriminálstatisztikában és a kriminológiában ismertek azok az összefüggések, melyek szerint a kriminalitási gyakoriság és az iskolai végzettség fordítottan arányos. Az elítélt férfiak és nők iskolai végzettség szerinti megoszlását összehasonlítva megállapítható, hogy az írástudatlanok aránya a nőknél lényegesen magasabb, mint a férfiaknál. A csökkenő tendencia elsősorban a nőknél mutatható ki, bár az eltérés nem jelentős. A férfiaknál az arányok 0,9 – 1,1%, a nőknél 3,9–6,1% között változtak. A viszonylag alacsony esetszám és a százalékos arány csökkenése nem jelenti az e kategóriába tartozó elítéltek abszolút számának csökkenését. E tekintetben inkább növekvő tendencia figyelhető meg. Az írástudatlanok átlagos száma az időszak második felében mind a férfiaknál, mind a nőknél magasabb volt, mint az időszak első felében mért átlag. Az arány csökkenése az elítéltek számának már jelzett, nagymértékű növekedésével függ össze. Az iskolai végzettség szempontjából mindenképpen elgondolkoztató, hogy a felsőfokú végzettségű elítéltek száma a férfiaknál mintegy a felével emelkedett, míg a nőknél csaknem megháromszorozódott. Az esetszám természetesen lényegesen alacsonyabb, mint a férfiaknál (1991: 156 fő, 1998: 454 fő). Felsőfokú végzettségű elítélt nő az elítéltek között alig volt.

A jogerősen elítélt felnőttek közül – az elítéltek teljes körét tekintve – a férfiak 39%-a, a nők 22%-a volt büntetett előéletű. A különböző kategóriák (bűnismétlő, visszaeső, különös visszaeső, többszörös visszaeső) elítéltek közötti arányát és a különböző kategóriába tartozó elítéltek számának változását vizsgálva megállapíthatjuk, hogy a férfiaknál és a nőknél egyaránt a visszaesőnek nem tekintendő bűnismétlők száma emelkedett a legnagyobb mértékben: a férfiaknál az 1991-hez viszonyított érték 1998-ban 223, a nőknél 274 volt. A férfiaknál 19,9%-ról 30,0%-ra, a nőknél 14,1%-ról 19,2%-ra nőtt a visszaesők aránya. A visszaesőnek nem tekintendő bűnismétlők abszolút számának és arányának emelkedése – figyelemmel a népesség korstruktúrájának közeljövőben bekövetkező további módosulására – változatlan kriminalitási tendenciák mellett a visszaesők különböző kategóriáiba tartozók számának további emelkedését valószínűsíti.

A bűnözés szerkezetét vizsgálva megállapítható, hogy a legmagasabb a vagyon elleni bűncselekmény elkövetése miatt elítéltek aránya, a fiatalkorúaknál mért arányokat azonban nem éri el. Ennek oka mint erre már utaltunk és arra a későbbiekben még visszatérünk, a közlekedési bűncselekmények miatt elítéltek számában és arányában keresendő.

Férfiak és a nők elkövetett bűncselekmények szerinti megoszlását vizsgálva megállapítható, hogy a vagyon elleni bűncselekmények miatt elítéltek aránya a nőknél magasabb, mint a férfiaknál (17. táblázat).

17. táblázat Vagyon elleni bűncselekmények miatt elítéltek aránya az azonos nemű elítéltek százalékában

Év	Férfiak	Nők
1991	42,3	53,2
1992	41,8	54,2
1993	41,6	52,0
1994	40,8	50,1
1995	43,5	52,9
1996	46,9	54,8
1997	47,6	54,8
1998	48,7	54,6

Ahogy a fiatalkorúak és a felnőttkorúak, úgy a felnőttkorú elítéltek körében a nők és a férfiak bűnözésének szerkezeti különbségében is lényeges elem a közlekedési bűncselekmények elkövetése miatt elítéltek eltérő aránya (18. táblázat).

18. táblázat Közlekedési bűncselekmények miatt elítéltek aránya a férfi és női bűnelkövetők között (%)

Év	Férfiak	Nők
1991	36,6	16,0
1992	36,3	15,2
1993	36,1	16,4
1994	33,4	15,2
1995	28,2	13,0
1996	22,9	10,7
1997	21,3	9,9
1998	19,3	8,4

A cselekmények számának átmeneti emelkedése után – az időszak végére csökkenés következett be, és az elítéltek száma 1998-ban alacsonyabb volt (15.186 fő) mint az időszak első évében (1991: 19.505 fő). A közlekedési

bűncselekmények miatt elítélt nők száma 1991-ben 790 volt, ezt követően emelkedett, majd itt is csökkenés figyelhető meg. Az elítéltek száma (829 fő) azonban 1998-ban magasabb volt, mint az időszak kezdetén.

A közlekedési bűncselekmények miatt elítéltek száma és aránya a két nem esetében eltérő volt, ezért különböző mértékben érinti a bűnözés szerkezetét is. 1998-ban a férfiak 19,3%-át, a nők 8,4%-át ítélték el közlekedési bűncselekmény elkövetése miatt. Az e kategóriába tartozó elítéltek számának levonása után a bűncselekményi struktúra belső arányai megváltoznak. Az egyéb, így pl. a vagyon elleni bűncselekmények elkövetése miatt elítéltek aránya a férfiaknál és a nőknél egyaránt emelkedett. A növekedés mértéke azonban a nőknél kisebb volt. Itt hívjuk fel a figyelmet arra, hogy ilyen módon számítva a vagyon elleni bűncselekmények elkövetése miatt elítéltek arányait azok csaknem megegyeznek a két nem esetén férfiaknál 60,3%, nőknél 59,5%. Ezek az adatok is megerősítik azokat a nézeteket, melyek szerint a közlekedési bűncselekmények nélkül számítva az arányokat a bűnözés hagyományos kategóriáiban a legfontosabb csoportok lényegében azonos relatív gyakorisággal fordultak elő, a különbségek szinte kizárólag a nemi hovatartozásból adódó eltérésekre vezethetők vissza.

Említésre méltó az is, hogy a hagyományos bűnözés belső arányai külső beavatkozás (jogszabályváltozás) nélkül hosszabb időn át rendkívül stabilnak bizonyulnak. Ezt egyértelműen bizonyítja a nők aránya a közvédas eljárásban elítélt felnőttkorúak százalékában (19. táblázat).

19. táblázat A nők aránya a közvédas eljárásban elítélt felnőttkorúak százalékában, fontosabb bűncselekmények kategóriák szerint

Év	Vagyon elleni	Személy elleni	Közrend elleni
	bűncselekmények		
1991	10,4	10,1	10,3
1992	10,7	9,9	11,9
1993	10,2	9,8	10,8
1994	10,7	9,7	11,3
1995	11,5	10,2	10,8
1996	11,7	9,8	11,5
1997	11,9	9,7	11,5
1998	12,4	9,4	12,9

Az arányokkal kapcsolatban a vagyon elleni és a közrend elleni bűncselekmények elkövetése miatt elítélt nők arányának emelkedésére hívjuk fel a figyelmet. Ez utóbbi vélhetően bizonyos magatartásformák, így az életmód,

a közlekedési szokások (gépjármű-használat gyakorisága) megváltozásával állhat összefüggésben. A közlekedési bűncselekmények miatt elítéltek között a nők aránya az 1991 és 1998 között évi 3,9%-ról 5,2%-ra emelkedett.

A közbíró eljárásban elítélt felnőttekkel szemben alkalmazott jogkövetkezményeket vizsgálva megállapíthatjuk, hogy mind a férfiaknál, mind a nőknél a leggyakoribb jogkövetkezmény a pénzfőbüntetés volt. Ezt követte a férfiaknál a felfüggesztett szabadságvesztés, az – általában próbárabocsátást jelentő – önállóan alkalmazott mellékbüntetés, intézkedés, majd a végrehajtandó szabadságvesztés, a nőknél az önállóan alkalmazott mellékbüntetés, intézkedés, a felfüggesztett szabadságvesztés, majd a végrehajtandó szabadságvesztés. A javító – nevelő munka, közelebbről annak különböző változatai a magyar bírói gyakorlatban az elmúlt évtizedekben mindig csak nagyon alacsony arányban, szinte kivételként alkalmazott szankciók voltak. A gyakorlat nem változott az elmúlt években sem.

20. táblázat A jogkövetkezmények alkalmazási arányai 1991 – 1998 közötti időszak egészére (%)

Jogkövetkezmény	Férfi	Nő
Végrehajtandó szabadságvesztés	15,04	7,6
Felfüggesztett szabadságvesztés	17,4	20,1
Javító – nevelő munka	1,2	0,8
Pénzfőbüntetés*	49,7	36,5
Önállóan alkalmazott mellékbüntetés, intézkedés	16,7	35,1
Összesen:	100,0	100,0

* A férfiaknál 1991 – 1998 között, összesen 5 fő esetében a büntetés kiszabását mellőzték. Nőknél ilyen eset nem fordult elő.

Az elítélt nők jogkövetkezmények szerinti megoszlásánál a férfiakéhoz viszonyított kedvezőbb arányok nyilvánvalóan nem a pozitív diszkriminációra, hanem a bűnözés szerkezeti különbségeire visszavezethető okokból alakultak ki. A végrehajtandó szabadságvesztés férfiaknál megfigyelhető magasabb aránya egyrészt az erőszakos bűncselekmények, másrészt a halmazati bűnelkövetés relatív gyakoriságának különbségével magyarázható.

A pénzfőbüntetés alkalmazási arányával kapcsolatban megjegyezzük, hogy annak jelentős részét ittas járművezetés alapesete miatt szabták ki, bár nem elhanyagolható mértékű a vagyon elleni bűncselekmények elkövetése miatt kiszabott ilyen büntetés sem.

Az adatok egyébként az ítélkezési gyakorlat enyhülésére utalnak. Ezt bizonyítja, hogy 1991-1998 között a férfiaknál a végrehajtandó szabadságvesztés alkalmazási aránya 20,8%-ról 13,5%-ra csökkent, a felfüggesztett szabadságvesztésé 14,9%-ról 19,8%-ra emelkedett. A nőknél a végrehajtandó szabadságvesztés relatív gyakoriságában kimutatható csökkenés: 13,3%-ról 5,8%-ra. A felfüggesztett szabadságvesztés aránya azonban csak kismértékben változott: 18,9%-ról 20,1%-ra nőtt. Nem módosult lényegesen az önállóan alkalmazott mellékbüntetés, intézkedés relatív gyakorisága sem. Némi emelkedés csak a pénzfőbüntetés alkalmazási arányában volt megfigyelhető: 34,34%-ról 37,9%-ra.

4. Összefoglalás

A nők aránya a sértettek körében magasabb, mint az elkövetők között, de mindkét kategóriában lényegesen alacsonyabb össznépelességen belüli arányuknál. Demográfiai – társadalmi jellemzőiket vizsgálva megállapítható, hogy főbb ismérvek szerinti összetételük kedvezőtlenebb az azonos nemű és életkorú népesség átlagáénál, sőt néhány vonatkozásban az elítélt férfiakénál is. A bűncselekményt elkövető nők számának és arányának emelkedése társadalmi szempontból mindenképpen kedvezőtlen jel, különös tekintettel arra, hogy a gyermeknevelésben – a mai társadalmi gyakorlat és közfelfogás szerint is – a nők szerepe jelentősebb, mint a férfiaké. A jogsértő magatartásformák gyakoribbá válása azt a veszélyt is magában rejti, hogy a gyermeknevelés során a nem kívánatos magatartásformák nők közötti terjedése – más tényezőkkel együtt – a gyermek- és fiatalkori jogsértések számának emelkedését hozhatja magával. Ez még akkor is így van, ha a születésszám, s ezzel a büntetőjogilag vétőképes korba lépő generációk létszáma sajnálatos és közismert módon folyamatosan csökken.

A bűnözés szerkezetét vizsgálva – a cselekmények tekintetében – a férfiak és a nők kriminalitásában a hagyományosnak tekintett bűnözés területén lényeges aránybeli különbség nincs. Az eltérések kifejezetten a nemi hovatartozás és ezzel összefüggően bizonyos magatartásformák és fizikai adottságok különbségére vezethetők vissza. A bűnözés szerkezeti különbségei

nagyobb eltérést mutatnak, ha azt a jogsértő magatartások teljes körére, a közlekedési bűncselekmények figyelembevételével számítjuk. E bűncselekmények és elkövetők számát levonva a különbség csökken.

Az adatok alapján a női bűnözés további emelkedése valószínűsíthető. A felderítési arány javulása esetén a bűnelkövetők és az elítéltek számának emelkedése (változatlan vagy csökkenő bűnözési intenzitás mellett) a férfiak és a nők bűnelkövetők közötti arányának megváltozásához (feltételezhetően a női bűnelkövetők számának emelkedéséhez) vezet. Ennek az az oka, hogy a kisebb súlyú vagyoni elleni bűncselekmények között a felderítési arány más cselekményekhez viszonyítva alacsony, míg a legsúlyosabb erőszakos bűncselekmények felderítési aránya jónak mondható. Ezért az ilyen bűncselekményeket nagyobb gyakorisággal elkövető férfiak arányának további lényeges emelkedése a felderítési arány javulásától sem várható, ugyanakkor az enyhébb megítélésű bűncselekmény elkövetőinek eddigénél nagyobb arányú felderítése – a bűnözés szerkezeti különbségeiből adódóan – a nők elkövetők és elítéltek közötti arányának emelkedését eredményezheti.

Külön fel kell hívnunk a figyelmet a népesség korösszetételének változásából adódó következményekre. Az elítélt nők férfiakénál elnyújtottabb korstruktúrája a társadalom előregedésével együttjáró változásokra hívja fel a figyelmet. Különösen lényegesnek tartjuk, hogy a nőknél négy olyan korcsoport volt, melyben a bűnözési intenzitás több mint kétszeresével emelkedett. Abban az időszakban, amikor majd a 70-es évek közepén született nagylétszámú korosztályok tagjai lépnek ebbe az életkorba – még változatlan bűnözési intenzitást feltételezve is – a bűnelkövető nők számának jelentős növekedése várható.

Melléklet

Az Egységes Rendőrségi és Ügyészségi Bűnügyi Statisztikai rendszerben alkalmazott fogalmak:

1. Ismertté vált bűncselekmények: a büntető anyagi jogban meghatározott deviáns magatartási formák, melyek a büntetőeljárások keretében válnak ismertté a bűnüldöző hatóságok előtt. (A latens bűnözés mérése ennek a körnek nem tárgya.)
 2. Ismertté vált kiemelt bűncselekmények: a fenti cselekményekből mennyiségi és minőségi jellemzőik alapján kerültek kiemelésre. Ezekről bővebb információt szolgáltatunk pl.
 - a természetes személy sértettek,
 - az elkövető és a sértett kapcsolata.
- 2./A A kiemelt – természetes személy ellen irányuló bűncselekmények listája:
- emberölés
 - erős felindulásban elkövetett emberölés
 - testi sértés
 - segítségnyújtás elmulasztása
 - kényszerítés
 - személyi szabadság megsértése

 - közúti veszélyeztetés
 - közúti baleset okozása
 - ittas járművezetés
 - cserbenhagyás

 - kiskorú veszélyeztetése
 - erőszakos közösülés

 - hivatalos személy elleni erőszak
 - közfeladatot ellátó személy elleni erőszak
 - hivatalos személy támogatója elleni erőszak

 - garázdaság
 - önbíráskodás
 - kóros szenvedélykeltés
 - lopás
 - betöréses lopás
 - sikkasztás

- csalás
- hűtlen kezelés
- rablás
- kifosztás
- zsarolás
- rongálás
- jogtalan elsajátítás
- jármű önkényes elvétele
- váráslók megkárosítása
- bitorlás
- hitelsértés
- tartozás fedezettének elvonása